

« بسمه تعالی »

هرگز اگر راه به معنی برد
سجده صورت نکند بت پرست
سعدی(ره)

ارزیابی و نقد طرح و ساختمان جدید مسجد ولیعصر (عج) در مجاورت تئاتر شهر (تهران)

مؤلف : عبدالحمید نقره کار

چکیده :

اگرچه مسجد ولیعصر در مجاورت تئاتر شهر در مدیریت شهری اسبق به طور کامل طراحی شده و تا سقف اول اجرا شده بود، در مدیریت جدید شهری متوقف و به طور کامل تغییر یافت .

برای کسب تجربه در نمونه های مشابه بعدی پاسخ به این سوال ضروری است که احيانا چه اشکالاتی در طرح قبلی وجود دارد.

هدف از این تحقیق اصلاح معیارها و شاخصه های سنجش طرح های مسجد برای مراکز تصمیم گیر و سیاستگذار و مجری است تا از این به بعد شاهد نتایج بهتری در این رابطه باشیم. روش تحقیق استدلالی و تحلیلی و مصداق پژوهی است .

بر اساس بررسی های این تحقیق تغییر طرح ناشی از تغییر نگرش مدیران نسبت به تعریف ، جایگاه و ارزشهای اصیل مسجد به جای تشخیص مذهبی در مجموعه، خود را با مجموعه سازگار کرده و عنصر منفعلی در مجموعه تلقی می شود .

همچنین تاثیر از سبک های رایج جهانی در طرح جدید که سرچشمه نظری آنها الحاد و بی دینی (لائسیسم) ، توهم جدایی دین از علوم و هنرها، (سکولاریسم) و ساختار زدائی از معیارها و ارزشهای پایدار (دیکانستراکتیویسم) و در نهایت بی هدفی و بی غایتی و هرج و مرج (آنارشیسم) در خلق آثار هنری می باشد.

چنین رویکردهایی که قطعاً متعارض با بدیهیات حکمت و فلسفه هنر در معماری و شهرسازی است، متأسفانه بعد از تاثیر گذاری در سبکهای معماری و شهرسازی معاصر، اکنون به مهمترین عناصر فضای شهری ما، یعنی ساختمانهای مذهبی و به خصوص مساجد، تهاجم نموده است.

امید است برنامه ریزان، سیاستگذاران و متولیان امور ساختمانهای مذهبی و مساجد، با عبرت از چنین نمونه هایی، که متأسفانه قابل گسترش است، با وضع قوانین و آیین نامه های راهبردی و ارائه راه کارهای عملی و نظارت لازم، از تکرار بت سازی به جای مسجد سازی جلوگیری نمایند.

کلمات کلیدی: راهبردهای نظری، فرهنگ اسلامی، فرهنگ غربی، طرح قدیم مسجد ولی عصر(عج)، طرح جدید مسجد ولی عصر(عج) .

مقدمه:

ماجرای و مراحل طراحی این مسجد، طولانی و بسیار عبرت آموز است. از آنجا که این مصداق، ناشی از تهاجم فرهنگی و مشکلات موجود در نظام آموزشی، مدیریتی و اجرایی ماست، در حد این نوشتار به چند موضوع و برخی از نکات مهم آن، به امید اصلاح، اشاره می‌نمایم.

در ضلع جنوبی پارک دانشجو زمینی به مساحت حدود ۵۰۰۰ متر مربع وجود داشت، مالکیت آن مورد اختلاف اهالی محل و شهرداری منطقه ۱۱ بوده و موقتاً به صورت پارکینگ مورد بهره برداری قرار می‌گرفت، بخشی از این زمین متعلق به مرحوم آقای مهندس مدد بود که وقف ساختن مسجد نموده بودند و اهالی محل با توجه به نداشتن مسجد محلی و ناهنجاریهای موجود در پارک فوق و اطراف تأثر شهر، مصمم به ساختن مسجد در آن زمین بودند، اما شهرداری مایل به ساختن یک مجموعه تجاری و خدماتی بود. از سال ۱۳۶۰، اهالی، ابتدا با برپا کردن یک چادر و سپس با مصالح بنائی و اسکلت فلزی یک مسجد موقتی ایجاد و به انجام مراسم مذهبی روزانه و سالیانه میپرداختند. بعد از تلاشهای مستمر اهالی و مراجعه مکرر به مسئولین کشوری، بالاخره در سال ۱۳۸۳، در زمان شهرداری آقای دکتر احمدی نژاد تصویب شد که در این محل یک مسجد و مجتمع فرهنگی دایر شود. طراحی اولیه این مسجد به مرکز تحقیقات معماری اسلامی، دانشگاه علم و صنعت ایران و مدیریت اینجانب، که دارای سابقه طولانی در طراحی مراکز مذهبی و زیارتی هستم، سپرده شد که به تشریح طرح فوق و مبانی آن که به تصویب رسید و بر اساس آن طراحی ها انجام شده است، می‌پردازم.

۱- مهمترین اهداف کاربردی مصوب (کاربریهای مجموعه) در طرح قدیم:

۱-۱- کاربریهای مذهبی:

۱-۱-۱- ایجاد یک نماد مذهبی با شکوه در سطح شهر تهران و به خصوص محور خیابان ولیعصر (عج) و چهار راه انقلاب.
۱-۱-۲- ایجاد یک مسجد در سطح محلی و منطقه جهت مجموع مراسم و مناسک و نیازهای مذهبی اهالی و مراجعین در طول سال.

۱-۱-۳- ایجاد دفاتر بسیج برادران و خواهران و خدمات مربوط به آن (با استفاده از فضاهای موجود).

۱-۱-۴- احداث فضاهای اداری مسجد نظیر دفتر امام جماعت، دفتر هیأت امناء و حسابداری.

۱-۱-۵- احداث فضاهای خدماتی مسجد نظیر: صندوق قرض الحسنه، دفتر رسیدگی به امور نیازمندان و ایتم (دفتر کمیته امداد امام خمینی یا هلال احمر)، شورای حل اختلاف، خانه امام جماعت، خانه خادم و غیره.

۱-۱-۶- ایجاد یادمانی از انقلاب و شهداء در کنار یک سقاخانه عبوری (نقره کارو همکاران ۱۳۸۶).

۱-۲- کاربریهای فرهنگی:

۱-۲-۱- ایجاد یک مجموعه فرهنگی - آموزشی در تکمیل و توسعه پارک دانشجو و تأثر شهر و بسط فرهنگ اسلامی

۱-۲-۲- ایجاد یک کتابخانه محلی و بانک اطلاع رسانی رایانه ای (وب سایت) عمومی و به طور خاص جهت (مهدی شناسی(عج)).

۱-۲-۳- ایجاد یک مرکز تحقیقاتی برای گروههای محقق، به طور خاص برای مباحث آخر الزمان و مهدی شناسی(عج).

۱-۲-۴- ایجاد کارگاه های هنری جهت گسترش فرهنگ و هنر اسلامی و تربیت هنرمندان شایسته به خصوص برای نوجوانان و جوانان.

۱-۲-۵- احداث یک سالن مراسم چند منظوره برای انجام سخنرانی ها و سمینارها و مسابقات و نمایش فیلم و غیره و....

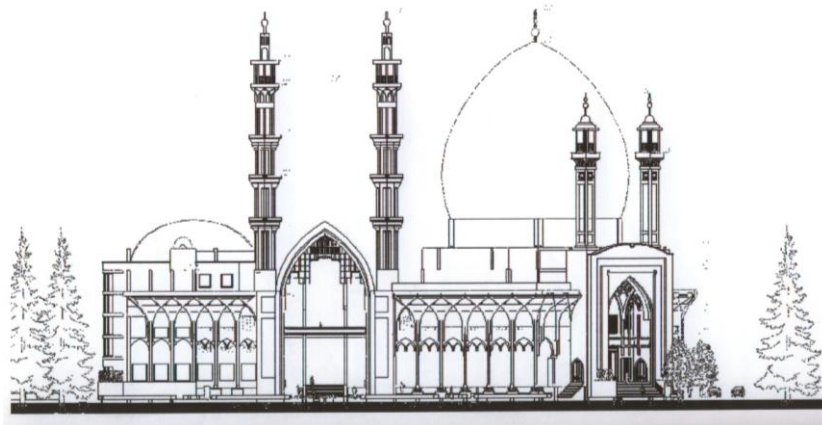
- ۶-۲-۱- احداث یک فضای چند منظوره برای نمایشگاه روزنامه خوانی، بازار روز، پرده خوانی، تعزیه، برگزاری جشن نیکوکاری، مراسم رأی گیری و غیر و....
- ۷-۲-۱- احداث ویدئو کلوپ و سرگرمی های رایانه ای (همان) .

۳-۱- کاربری های خدماتی:

- ۱-۳-۱- ایجاد پارکینگ در طبقات جهت بهره برداری مجموعه فوق و پارک دانشجو و تأثر شهر و فروشندگان و مراجعین منطقه.
- ۲-۳-۱- احداث یک چایخانه و رستوران برای کل مجموعه و منطقه.
- ۳-۳-۱- احداث یک فضای مناسب برای برگزاری جشنها و سوگواریها.
- ۴-۳-۱- احداث یک باشگاه ورزشهای سبک، رزمی و بدنسازی.
- ۵-۳-۱- تأمین سرویسهای بهداشتی، تأسیساتی و پناهگاهی و امنیتی برای مجموعه فوق.
- ۶-۳-۱- احداث چند فروشگاه تخصصی برای مراجعین خاص مجموعه و اطراف و درآمدزایی مسجد (همان)

۲- مهمترین اهداف راهبردی طرح (مبانی نظری) در طرح قدیم:

«من یار طلب کردم او جلوه گه یار او خانه همی جوید، من صاحب خانه
مقصود من از کعبه و بتخانه تویی تو مقصود تویی، کعبه و بتخانه بهانه» « شیخ بهائی»

تصویر ۱: نمای شمالی طرح قدیم مسجد به سوی پارک دانشجو و خیابان ولیعصر (عج)
در این طرح تلاش شده تشخص نمادهای مذهبی در ارسن شهری کاملاً بارز ایجاد
گردد طراحی مهندس عبدالحمید نقره کار، سال ۱۳۸۷

- ۱-۲- نمادهای مذهبی و به طور خاص مساجد، به منزله قلب شهر اسلامی بوده و باید در کانون عظمت و توجه و تذکر در طراحی شهرهای ما قرار گیرند.
- ۲-۲- در محورهای بسیار مهم خیابان ولیعصر (عج) و چهار راه انقلاب ایجاد یک کانون مذهبی شاخص و یک نماد ارزشمند دینی و الهی از اهم اهداف این طرح می باشد.
- ۳-۲- مساجد امروز و آینده ما ضمن حفظ سنتها و اصول اصیل و بی زمان خود باید با توجه به مجموع شرایط زمانی و مکانی، با امکانات جدید و نیازهای امروز و فردای اقشار مختلف جامعه ما هماهنگ شود.
- ۴-۲- طبق سنتهای اصیل گذشته، مساجد ما باید در راستای اهداف فرهنگی - اجتماعی و خدماتی خود و در جهت رسالتهای فردی و اجتماعی مسلمین و زمینه سازی سیر آنها از دنیا به آخرت و از زندگی مادی به حیات معنوی مجموعه ای چند منظوره و متنوع باشد.

۵-۲- مهمترین هدف از احداث مساجد، تأمین فضای عبادی به صورت اجتماعی و فردی، نظیر نماز جماعت و آشنایی با معارف اسلامی و تزکیه نفس از طریق استماع سخنرانی، قرائت قرآن وادعیه و غیره است.

۶-۲- فضای مناسب برای برگزاری مراسم و مناسک اسلامی در طول سال نظیر شبهای احیاء، مراسم ماه محرم و ولادتها و شهادتها و غیره باید تأمین شود.

۷-۲- برای تحکیم ارتباط ولایی مسلمین ایجاد فضای مناسب برای دسترسی مستمر و حضوری اقشار مردم به یک عالم و فقیه ذیصلاح و منتخب، (امام جماعت) و پاسخ به سؤالات و رفع شبهات و ابهامات دینی اهالی محل، ضروری است.

۸-۲- ایجاد فضاهای فرهنگی اعم از آموزشی، پژوهشی، پرورشی و... (نظیر کلاسها، کارگاههای هنری، کتابخانه، بانک اطلاعاتی و...) در کنار فضاهای عبادی از اهم اهداف است.

۹-۲- ایجاد فضاهای انتشاراتی، تبلیغاتی و نمایشگاهی و نمایش نظیر (پرده خوانی، تعزیه گردانی، روزنامه خوانی، نمایشگاه های هنری و کتاب و غیره) در جهت بسط دین آگاهی و خدا خواهی بسیار ضروری و از الزامات وظیفه مؤکد امر به معروف و نهی از منکر است.

۱۰-۲- ایجاد فضاهای خدماتی (نظیر، رسیدگی به امور نیازمندان و ایتم، صندوق قرض الحسنه، شورای حل اختلاف محلی، مشاور خانواده و جوانان، دفاتر مراکز کمک رسانی، نظیر کمیته امداد و هلال احمر، و غیره) در جهت انجام وظایف اجتماعی مسلمانان بسیار حائز اهمیت است.

۱۱-۲- در جهت زنده نگاه داشتن پیام همیشه جاوید عاشورای حسینی و نمادهای پیروزی انقلاب اسلامی و جانبازی و شهادت و ایثارگران، یادمان هایی هنرمندانه و برانگیزاننده غیرت دینی در این مجموعه بسیار ضروری است.

۱۲-۲- همجواری فضاهای عبادی با سایر فضاهای فرهنگی و خدماتی و عبوری باید به نحوی باشد که مزاحمتهای همجواری به خصوص در هنگام بهره برداری هم زمان به حداقل ممکن برسد و حریم های فضایی کاملاً محفوظ باشد به خصوص حرمتها و مکروهات عرفی و شرعی در مورد محل مسجد کاملاً رعایت شود.

۱۳-۲- بدیع بودن اصیل و هنرمندانه این مجموعه مستلزم آن است که ضمن حفظ اصول فضایی و هندسی و مبانی نظری و بی زمان در حکمت هنر اسلامی، از آخرین دستاوردهای تکنولوژی ساختمان و مواد و مصالح جدید و شگردهای نوین معماری استفاده و بهره برداری شود. (در شهرهای موجود به خصوص شهرهای بزرگ از جمله تهران، که از نظر طراحی شهری، محل مراکز مذهبی و مساجد از قبل پیش بینی و طراحی نشده است و فضای شهر از انواع حجم ها و شکل های متنوع و مرتفع انباشته شده است، بهره برداری از نمادهای گنبد و منار و سردرهای شبه سنتی می تواند بسیار مؤثر باشد).

۱۴-۲- در جهت بهره برداری فوری تر و بهینه از مجموعه، پرهیز از هر نوع اسراف در هزینه ها و عدم بکارگیری اجزاء و عناصر بیهوده و بی فایده در مجموعه، پایداری و مقاومت و استحکام بیشتر بنا، حفظ اصول ایمنی و پناهاگهی، حفظ نگهداری سهل تر ساختمان، هم آوایی با هنر بی بدیل معماری در تمدن اسلامی، هماهنگی با بافت محله، پارک دانشجو و تأثر شهر و ... باید پیش بینی های لازم در طراحی این مجموعه صورت پذیرد.

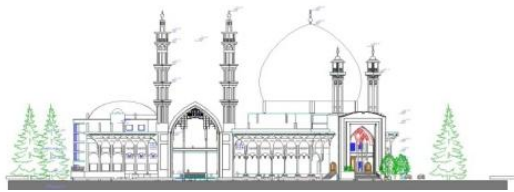
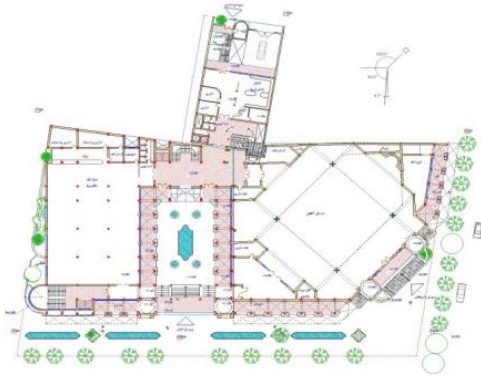
۳- تشریح طرح اولیه مسجد:

تصویر ۲: نمایی سه بعدی از طرح اولیه مسجد
نمای خارجی مسجد هماهنگ با ساختمان تأثر شهر،
خیابان جنوبی برای فضای سبز پیش بینی شده است
مأخذ: آرشيو شخصي نگارنده

با توجه به مقدمات فوق، و مکان یابی انتخابی و ابلاغ شده کارفرما، به تشریح طرح اولیه مسجد اشاره میگردد. از آنجا که در دو محور مهم شمالی- جنوبی تهران، یعنی خیابان ولیعصر(عج)، از میدان تجریش، تا میدان راه آهن و محور شرقی - غربی تهران، یعنی خیابان انقلاب، از میدان امام حسین(ع) تا میدان انقلاب، هیچگونه نماد مذهبی شاخص در شأن پایتخت جمهوری اسلامی ایران وجود نداشت و از

طرفی شهرداری در آن زمان مایل بود در غرب تهران و نزدیک نهاد ریاست جمهوری، مسجد و مجموعه فرهنگی در مقیاس یک مسجد جامع، برای برگزاری مراسم ملی داشته باشد، بنابراین مقیاس این مجموعه، در حد یک مسجد جامع و مجموعه فرهنگی مرکز شهری، تعیین و مصوب شد.

تصویر ۳: پلان و مقطع طرح اولیه مسجد
مأخذ: آرشیو شخصی نگارنده

با توجه به برنامه مصوب، و مکان یابی موجود به تشریح نقشه های ارائه شده می پردازم:

۳-۱- ابتدا در جهت تداوم و گسترش پارک دانشجو، خیابان عریض ضلع شمالی زمین، در جهت توسعه پارک و فضای سبز پیش بینی و طراحی شد.

۳-۲- برای حل بخشی از مشکل پارکینگ در منطقه فوق و به اصرار مسئولین شهرداری، سه طبقه پارکینگ در زیرزمین پیش بینی شد.

۳-۳- در طبقه همکف، در غرب زمین و کنار خیابان ولیعصر (عج)، شبستان آقایان و بانوان در دو طبقه طراحی شد. تا از خیابان مزبور و خیابان انقلاب، ساختمان این مسجد به عنوان یک نماد برجسته و شاخص مذهبی تجلی بیرونی داشته و فضای ذکر معنوی و الهی برای اهالی و رهگذران ایجاد نماید.

۳-۴- در قسمت شرق زمین و در کنار خیابان شرقی، مجموعه فرهنگی - خدماتی در چهار طبقه طراحی شد. طبقه همکف به

صورت پیلوت با مبلمان آزاد و سیار، جهت برگزاری نمایشگاه های متنوع و در عین حال در مراسم خاص برای گسترش شبستان مسجد در نظر گرفته شد.

در طبقه اول کتابخانه، در طبقه دوم کلاسهای آموزشی و در طبقه سوم سالن اجتماعات و مراسم، پیش بینی و طراحی شد.

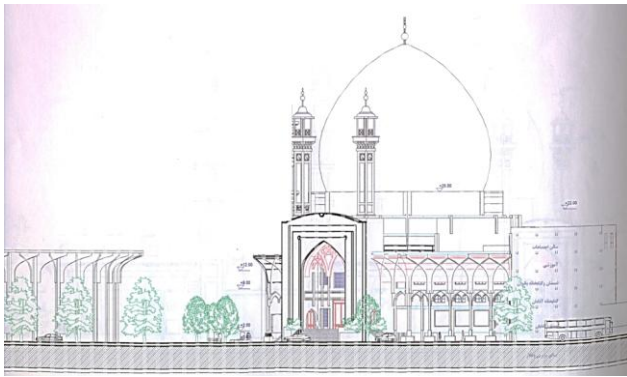
۳-۵- بین شبستان مسجد و مجموعه فرهنگی - خدماتی، حیاط نسبتاً بزرگی پیش بینی شد، این حیاط می تواند مزاحمت های همجواری را، میان فضای مسجد و فضاهای فرهنگی - خدماتی به حداقل ممکن برساند و در عین حال ضمن گسترش فضای سبز پارک دانشجو، با ایجاد سر درب ورودی جذاب و با شکوه پیوند مطلوب و مناسبی، بین این مجموعه و پارک فراهم نماید.

۳-۶- در طبقه منهای یک در زیر شبستان مسجد، فضای مناسبی برای فعالیتهای بسیج محلی و در زیر مجموعه فرهنگی - خدماتی و حیاط، سالن پذیرائی و آشپزخانه، چند واحد تجاری، وضوء خانه و سرویسهای بهداشتی طراحی شده بود.

۳-۷- در جهت سهولت رفت و آمد ماشین ها به پارکینگ و ایجاد واحدهای اداری و تحقیقاتی، مصوب شد یک قطعه خانه دو طبقه متروک، واقع در ضلع جنوبی زمین، که به خیابان جنوبی مجموعه نیز دسترسی داشت، خریداری و برای ورودی و خروجی طبقات پارکینگ و ورودی قسمت اداری، تحقیقاتی و خدماتی از آن بهره برداری شود. ضمن آنکه ارتباط مضاعف و مناسبی با شبستانهای مسجد و مجموعه فرهنگی - خدماتی و حیاط مسجد نیز برقرار مینمود.

۳-۸- برای شبستانهای مسجد سه ورودی پیش بینی شده بود، یک ورودی شاخص و معظم به سمت خیابان ولیعصر (عج)، یک ورودی عمومی در کنار حیاط مسجد، به سمت پارک و خیابانهای اطراف و یک ورودی خدماتی در کنار قسمت اداری و سایر خدمات فرهنگی و هنری.

۳-۹- در جهت هماهنگی با ساختمان تأثر شهر، ارتفاع ساختمان مسجد تا زیر گنبد خانه آن، با ارتفاع تأثر شهر مساوی گرفته شد و بدنه آن شبیه تأثر شهر طراحی شد. تا این دو ساختمان با یکدیگر هم آهنگ و مکمل بوده و در مجموع وحدت داشته باشند.

تصویر ۴: مقطع از طرح اولیه مسجد فقط سر درب و منارها و گنبد از نمای تأثر شهر بلندتر است
مأخذ: آرشيو شخصی نگارنده

۳-۱۰- از آنجا که از منظر اسلامی، مفهوم عبادت و عبادتگاه، مهمترین عنصر در فضای شهری محسوب می‌شود، بنابراین به صورت بدیهی، سردرب مسجد، مناره‌ها و گنبدخانه مسجد، باید در طراز بالاتری از تأثر شهر قرار می‌گرفت و بدین صورت نیز طراحی شد.

۳-۱۱- اکثریت قریب به اتفاق ساختمانهای جنوبی زمین مسجد نیز، دارای هفت طبقه دیوار پشت کرده به ساختمان مسجد بود، بنابراین کم کردن ارتفاع عناصر نمادین مسجد، موجب بی توجهی به شأن اجتماعی مسجد و حفظ حرمت و حریم آن می‌گردید.

۳-۱۲- عملیات خاکبرداری و اجرای مسجد، مطابق نقشه‌های ارائه شده، در اکثر قسمت‌ها تا طبقه همکف ادامه یافت، با این تفاوت که به دلیل اهمال شهرداری در خرید زمین جنوبی، بالاجبار قسمت اداری و تحقیقاتی مجموعه حذف و ورودی پارکینگ علی‌رغم توصیه‌ها و تذکرات مکرر این مشاور به خیابان شرقی منتقل شد.

۳-۱۳- در این مرحله و پس از تغییر شهردار تهران، کارفرما برای تسویه حساب به مشاور ابلاغ نمود، اینجانب و همکاران از آنجا که نقشه‌ها به صورت کامل تحویل داده شده بود، به تصور اینکه شرکت توسعه فضاهای فرهنگی، علاقمند است خود نظارت ساختمان را بعهده بگیرد، موافقت خود را اعلام نمودیم. اما بعداً متوجه شدیم، در پشت پرده و به صورت، نسبتاً محرمانه و سری، بدون دعوت از اینجانب و همکاران برای تشریح ایده‌ها و دفاع از اصول طراحی‌های انجام شده، غیاباً طراحی انجام شده و کار نیمه‌کاره، محکوم گردیده و بدون اطلاع ما، کار به مشاور دیگری که فاقد هرگونه سابقه فرهنگی، علمی و تجربی در طراحی مراکز مذهبی است سپرده شده است.

۴- ارزیابی اصول ارائه شده در طرح جدید مسجد ولیعصر (عج):

طرح جدید بر اساس پیش فرضها و مبانی غربی و غیر اسلامی، پیش بینی و متأسفانه تبدیل به فرآیندی غیر قابل قبول و مغایر بدیهیات اولیه طراحی مسجد و اصول نظری و احکام عملی آن طراحی و اجراء شده است که به چند نکته آن اشاره می‌نمائیم.

۴-۱- ابتداء فرض شده است که ساختمان تأثر شهر یک اثر تاریخی و میراث فرهنگی است و باید شأن تاریخی و فرهنگی آن حفظ و تا فاصله ای دور حریم آن حفظ شود.

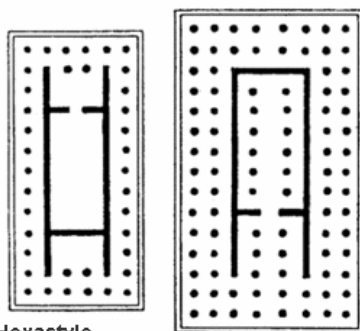
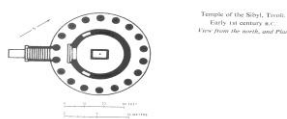

تصویر ۵: تصویری از دید ناظر به ساختمان تأثر شهر

۱ . وما خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (ما جن و انس را خلق نکرده ایم، مگر برای عبادت) (سوره: الذاریات، آیه: ۵۶)

۱-۱-۴- اولاً تأثر شهر، یک اثر تاریخی نیست و در سال ۱۳۴۶ یعنی فقط یازده سال قبل از پیروزی انقلاب اسلامی و با حمایت همسر شاه معدوم ساخته شده است و با چنین سابقه زمانی، یک ساختمان، اثر تاریخی نمی شود.

۲-۱-۴- این ساختمان یک میراث فرهنگی نیز نیست، زیرا این ساختمان از نظر سبک، متعلق به دوران فرانوگرایی غربی است و از الگوی معابد یونانی و رومی تقلید نموده است و هیچ شباهتی با آثار ساخته شده در تمدن ایرانی، چه قبل از اسلام و چه بعد از آن ندارد.

تصویر ۶: نمونه هایی از تشابه کالبدی و فرمال بین ساختمان تأثر شهر و آثار معماری غربی

قوس‌های متقاطع و خارجی بنای تأثر شهر، عناصری کاذب هستند، که در زیر سقف کنسول شده آن به سمت بیرون خم گشته و نصب گردیده اند، تکرار چرخش این قوسها، ساختمان را کاملاً برونگرا و مجسمه گونه نموده است.

در معماری دوران اسلامی، ساختمانها کاملاً درون گرا هستند و صورت بیرونی بنا، لباسی است بر تن فضاهای داخلی ساختمان، یعنی به انسان و محل حضور و بهره برداری انسانها اصالت داده می شود نه به کالبد بنا و نمای ساختمان به صورت خود بنیاد؛ لذا برونگرایی در ساختمان سازی، نوعی صورت پرستی و بت سازی تلقی می شود. جناب مولوی می فرماید:

«رو به معنی کوش ای صورت پرست زانکه معنی بر تن صورت پر است
بت پرستی، چون بمانی در صور صورتش بگذار و در معنی نگر»

۳-۱-۴- در این نوع از الگوهای غربی، به ورودی انسانها، توجه خاصی نمیشود و عملاً انسانها را در مقابل ساختمان منفعل و تماشاچی می نماید. در سنت اسلامی و در مجموعه بیت ... الحرام، دو نماد معمارانه مثبت و منفی ارائه شده است، نماد مثبت خانه کعبه است که دارای حجمی منظم، وحدت بخش، درونگرا، سکون آفرین و مناسب حضور انسان در فضائی آرامش بخش، تفکر برانگیز، تمرکز آفرین، برای حضور قلب و عبادت است.

در نقطه مقابل، نمادهای منفی یعنی بت واره های سه گانه هستند (جمرات)، که احجامی توپر، برونگرا، متکثر و مجسمه گونه می باشند، در این نوع ساختمان، اصالت به کالبد بنا داده شده و ساختمان به جای وسیله خود هدف می شود به همین دلیل آنرا نماد تجلی شیطان بر حضرت ابراهیم (ع) قرار داده اند، زیرا شیطان آنچه را که مادی و زمینی است تزئین می کند و انسانها را فریب

می‌دهد^۲، به همین دلیل در مراسم حج تمتع، حاجیان از وقوفگاه مشعر (محل شعور و بصیرت)، باید سنگ‌هایی بردارند و بر نمادهای فریبنده‌ای که مزاحم تکامل انسان و انجام فرائض الهی هستند، پرتاب نمایند. در این سنت الهی برخلاف رویکرد معماری غربی (یعنی فرمالیسم) خود معمار بت و معماری بت‌سازی تلقی نمی‌شود، بلکه معمار و معماری هر دو وسایلی در جهت تأمین نیازهای مادی و بستر ساز نیازهای روحی انسانها می‌شوند. (تصویر شماره ۱۰-)

زین قدح‌های صور کم باش مست تا نگریدی بت تراش و بت پرست
از قدح‌های صور بگذر مه ایست باده در جامست لیک از جام نیست «مولوی»

۴-۱-۴- در تمدن دوران اسلامی، مهمترین عنصر خارجی بنا، درب ورودی آن است، که همچون طاق نصرتی سر برآورده و پر گشوده، نهایت تواضع و مهمان‌پذیری را برای ورود انسانها به داخل بنا، به نمایش می‌گذارد و اصالت را به انسانهای مخاطب و به فضای درونی ساختمان می‌دهد که محل بهره‌وری مخاطبین اصلی بنا است.

۴-۱-۵- در سنت و تمدن غربی ساختمانهای مذهبی، اعم از معابد و کلیساها، کالبد خود را از بافت اطراف جدا نموده و با اشکالی که در یک محور و یا دو محور، قرینه می‌باشند، مانند مجسمه‌ها خود را به نمایش می‌گذارند. با این پیش‌فرض غرب‌گرایانه است که طراح جدید مسجد تصور می‌نماید باید اطراف ساختمان تأثر شهر را (که در دوران مدرن جای عبادتگاه را اشغال نموده است) پاک‌سازی نمود. و با این پیش‌فرض مقلدانه، راس ساختمان مسجد را قطع کرده است تا ساختمان خود را مانند مجسمه‌ای خود بنیاد و بت‌واره، مورد نگاه از بیرون قرار دهد و تماشاچیان را مسحور خود کند.

اما در سنت و تمدن دوران اسلامی، ساختمان‌های اجتماعی و مذهبی، خود را از بافت اطراف جدا نمی‌کنند و با کمترین مزاحمت‌های همجواری، (به دلیل داشتن فضاهای باز داخلی)، هماهنگ با هم بوده و مکمل یکدیگر می‌شوند. شاعر معاصر، سهراب سپهری به جذابیت این موضوع اشاره می‌کند- با مضمون بازارهای گرم مسلمان- این گرما، جذابیت و گیرایی به دلیل هم‌آهنگی و ترکیب با شکوه ساختمانهای اجتماعی، در کنار یکدیگر و مکمل یکدیگر است.

بنابراین پیش‌فرض مطرح شده در مورد حذف راس و آستانه طرح قبلی (گنبد، منارها و سردرب‌ها) و سربه‌خاک سپردن آن در طرح جدید، پیش‌فرض غرب‌گرایانه، صورت پرستانه و با فرض نگرش بت‌گونه به معماری و ساختمان است. این نگرش قطعاً مغایر دیدگاه اسلامی است، که همه چیز را برای انسان و انسان را برای تکامل می‌خواهد. در این نگرش ساختمان وسیله است و نه هدف، معماری آبادکردن محیط زیست انسانها است، نه بت‌سازی و جلوه‌فروشی معمار و معماری.

۴-۱-۶- پیش‌فرض اشتباه دیگر، ایجاد تصور مغالطه‌انگیزی است درباره مرتفع دانستن ارتفاع طرح قبلی مسجد. در طرح اولیه، همانگونه که اشاره شد، ارتفاع بدنه ساختمان مسجد، هم ارتفاع بدنه خارجی تأثر شهر بوده و از نظر نمای خارجی نیز هماهنگ با آن می‌باشد، عناصر معدودی از ساختمان، نظیر گنبد اصلی، منارها و سردرب مسجد که با فاصله‌بندی از ساختمان تأثر شهر، می‌باشد به میزان لازم و به عنوان یک نماد شهری و مذهبی، افراشته شده‌اند، تا مبتنی بر سنت اسلامی، عظمت و اولویت فضای عبادی مسجد نسبت به ساختمانهای هفت طبقه مسکونی در اطراف آن و ساختمان تأثر، حفظ شود. نه بالعکس، که ساختمانهای مسکونی و تأثر نسبت به مسجد اولویت یافته و برجسته‌تر شوند. به این نکته خداوند در سوره نور آیه ۳۶ اشاره می‌فرماید: «فِي بُيُوتٍ أُذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ»، در خانه‌هایی (مساجد و زیارتگاه‌ها) خداوند رخصت داده است که آنجا رفعت یابد و در آن ذکر نام خدا شود و صبح و شام، تسبیح و تنزیه ذات پاک او کنند.

۵- برخی از اشکالات طرح جدید:

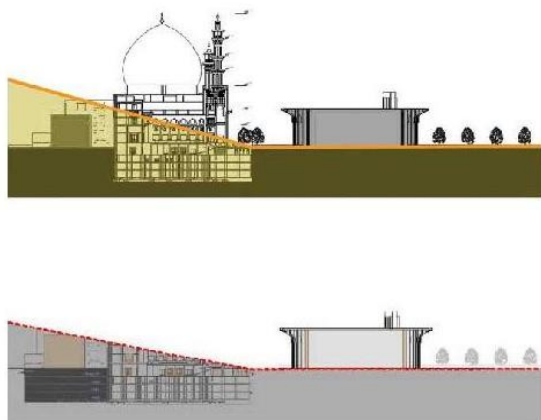
۲. رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ. «پروردگارا به آنچه مرا گمراه نمودی، آنچه را که زمینی است تزئین می‌کنم و همه را گمراه می‌کنم، مگر بندگان مخلص تو را» (سوره: الحجر، آیه: ۳۹)^۲

پیش فرض های منحرف و مغالطه آمیز قبلی، باعث شده است، طرح جدید (موجود) دارای اشکالات اساسی، بنیانی و غیر قابل اغماض باشد، که به برخی از بدیهیات آن اشاره می گردد:

۱-۵- در سنت صنفی و اخلاق حرفه ای، هیچ معماری بدون فرصت دفاع و اطلاع از راهبردهای معمار اولیه، به خود اجازه ورود و دخالت در کار دیگری را نمی دهد. متأسفانه در این کار، کارفرما، کارشناسان کارفرما و معمار جدید، با زیر پا نهادن ارزشهای اخلاقی و حرفه ای، بدون اطلاع معمار اولیه، به صورت سری و محرمانه، کاری مغایر اخلاق حرفه ای انجام داده اند.

۲-۵- در سنت اسلامی، چه از نظر محتوایی و چه از بعد کالبدی، هر کس مجاز به طراحی و ساختمان مسجد نیست. از نظر محتوایی، قرآن و احادیث معتبر به این نکته اشاره می نمایند^۳ و از نظر کالبدی نیز، ایده های فضایی - هندسی - نمادها و آرایه ها و احکام مسجدسازی، دارای اصول و قواعد نظری و عملی است که بدون آشنایی و تجربه قبلی، کسی قادر به طراحی آن به صورت مطلوب نیست^۴. در این مورد، با توجه به سوابق و تجربیات معمار جدید، ارتباط ایشان با مفهوم عبادت اسلامی و تجربه مسجد سازی، در کارنامه نظری و عملی ایشان ملاحظه نمی شود و انتخاب ایشان برای این کار، نه توجیه فرهنگی و منطقی دارد و نه توجیه علمی و تجربی.

۳-۵- معمار جدید در تحلیل مقطع شمالی - جنوبی تأثر شهر و طرح قبلی، با پیش فرض غلط بت گونه پنداشتن ساختمان

تصویر ۷: در طرح جدید، در مقابل بت تأثر شهر، سر مسجد را قطع نموده اند

مأخذ: Fluid Motion Architects , (2008-2012)

تأثر شهر و حذف هر گونه ساختمان مکمل در اطراف آن، خطی مایل از زمین به سمت بدنه طرح قبلی مسجد می کشد و می گوید: cut (کات)، یعنی هر عنصری که بالای این خط است، باید بریده شود، (با این پیش فرض سر و دستهای برافراشته مسجد را مانند گیوتین های قرون وسطایی قطع می نماید) و با ذوق زدگی سبک کار خود را پیدا می کند و می گوید «سبک لند اسکپ»، یعنی همه چیز در امتداد زمین یا زیرزمین باید قرار گیرد. چرا؟ چون بت بزرگ، یعنی ساختمان تأثر، باید استیلا و سلطه بلامنازع بر همه عناصر اطراف خود داشته باشد. با این پیش فرض غلط، ساختمان جدید مسجد، بر اساس حیثیت

و شأن درونی و حقیقی خودش طراحی نمی شود، بلکه مبتنی بر شأن اعتباری، فرضی در کالبد بیرونی تأثر و به سمت آن، سر خود را بر زمین می گذرد و سجده می کند و سر ساختمان به زمین می چسبد.

در صورتیکه، در هستی شناسی اسلامی و در هنر و معماری آفرینش، اولاً هر ذره سلول و هر عنصری ضمن حفظ جایگاه و شأن و هویت مستقل خود، با سایر عناصر تعامل تکاملی و مکمل برقرار می کند و بر این اساس نظامی احسن و پایدار برقراری شود و سیر از کثرت به وحدت، از ظاهر به باطن، از زمین به آسمان، از صورت به معنا، از دنیا به آخرت که مهمترین اصل در آفرینش هستی و در فلسفه هنر و معماری و شهرسازی دوران اسلامی است، تحقق می یابد.

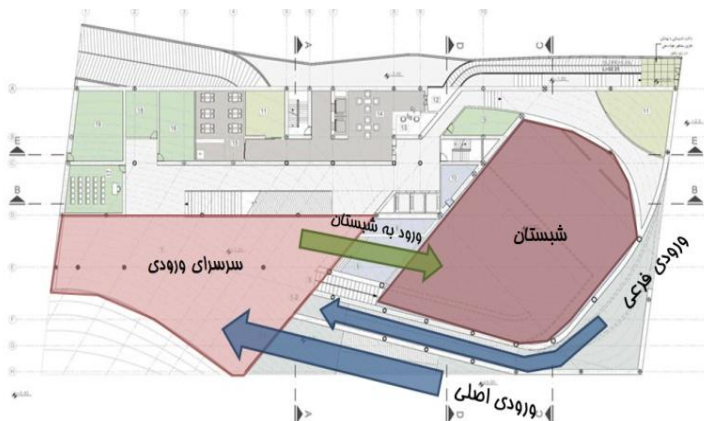
ضمن آنکه مسجد، محل اقامه نماز است و خداوند خانه خود را، محل قیام انسانها (جعل الله الکعبه قیاماً للناس) قرار داده است و در سنت اصیل وارزشمند ما، همه ساختمانها از زمین قیام نموده اند و در آسمان شکفته می شوند، به خصوص ساختمانهای

۳. إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، « مساجد خدا را تنها کسانی آباد می کنند (می توانند آباد کنند) که ایمان به خدا و روز باز پسین داشته باشند». (سوره: التوبه، آیه: ۱۸) ^۳

۴. پیامبر اکرم (ص) می فرماید: « أَلِيمٌ إِمَامٌ الْعَمَلِ وَالْعَمَلُ تَابِعُهُ يُلْهَمُ بِهِ السُّعْدَاءُ وَيُحْرَمُهُ الْأَشْقِيَاءُ » دانش پیشوای عمل و عمل پیرو آن است. به خوشبختان دانش الهام می شود و بدبختان از آن محرومند. (الأمالی، طوسی، ص ۴۸۸) ^۴

مذهبی و زیارتی. مانند پیکر خود انسان، که کف پای او بر زمین قرار می‌گیرد، بدن از زمین قیام می‌کند و سر انسان در آسمان، گل می‌کند و شکوفا می‌شود.

۴-۵- طراحی مسجد جدید، در مجموع دارای هندسه‌ای سیال و موجی است، هندسه‌های سیال و موجی تقلیدی است از هندسه‌های موجود در دامنه تپه‌ها، چراگاه‌ها و جنگل‌ها. این نوع هندسه، که فاقد محور و مرکز و سکون می‌باشد، مناسب ترین هندسه برای حواس پنج گانه و ادراکات حسی - غریزی و حیوانی انسانها و مناسب سیر در آفاق و عملکردهای مادی مانند راه‌های عبوری و پارک‌ها در فضای شهری است. در نقطه مقابل هندسه های درونگرا، نظیر خانه کعبه، که قبله‌گاه مسلمین و سلول بنیادی در طراحی مساجد است دارای محور و مرکز، آنهم با مرکزیت خالی (نقطه پایه پرگار) می‌باشد. این مرکز با حضور انسان و عملکرد اختیاری و آگاهانه او در فضای معماری، معنای اصیل خود را باز می‌یابد. این نوع هندسه مناسب ترین ایده‌های فضایی

تصویر ۸: به کارگیری هندسه نامناسب سیر در آفاقی، سیال و موجی در پلان و سه بعدی طرح جدید مسجد

به جای هندسه مناسب انفسی یعنی دارای محور و مرکز که مناسب اقامه نماز و شنیدن سخنرانی است

مأخذ: Fluid Motion Architects . (2008-2012)

هندسی، برای عملکرد دعا و نیایش، تفکر، حضور قلب و سیر در انفس انسان‌ها یعنی عملکرد اصلی شبستان‌های مساجد (اقامه نماز و شنیدن سخنرانی) است.

پویایی فیزیکی و هندسی، مناسب سیر در عالم ماده و غرایز حیوانی است، پویایی معنوی و روحانی انسان، با سکون و سکوت فیزیکی و هندسی آغاز می‌شود که به مفهوم (فنا در بقا) در ادبیات عرفانی و مذهبی ما مطرح می‌شود. این نوع هندسه، مقدمه تفکر، حضور قلب و نیایش است. در سنت اصیل معماری و شهرسازی دوران اسلامی، فقط راه‌ها و فضاهای عبوری دارای هندسه‌ای سیال، موج و سیر در آفاقی هستند. سایر عملکردها و به طور خاص فضاهای مذهبی و فرهنگی نظیر شبستان‌های مساجد، کاملاً درونگرا، دارای محورهای متقارن و تمرکز آفرین می‌باشند. به کار بردن هندسه سیال و سرگردان، آن‌هم در شبستان مسجد، یعنی حیوان پنداشتن انسان و طراحی چراگاه به جای نیایشگاه. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: مهم‌ترین اصل حاکم بر هنر معماری آفرینش را اصل عدالت، یعنی قرار دادن هر چیز در جای مناسب خود، مطرح می‌نماید.^۵ یعنی در معماری آفرینش، زمین هندسه مناسب خود و گیاهان، حیوانات و پیکر انسان‌ها نیز، هندسه مناسب، عالمانه و با معنای خود را دارند؛ صورت‌ها و ظاهر عناصر طبیعی، پوچ، بی‌هدف و غایت نیستند، ظاهرها تجلی و نشانه باطن‌ها هستند. به این مضمون، جناب حافظ اشاره‌ای عمیق می‌نماید: «هر کو نکند فهمی زین کلک خیال انگیز نقشش به حرام ار خود صورتگر چین باشد»

۵-۵- طراحی یک ورودی حلزونی، سربسته، تاریک، خود پنهان، شبیه لانه‌ی حیوانات موزی و مضر برای یک مسجد، واقعاً از عمق بی‌خبری، از خود بیگانگی و بازیگری (کار لهو ولعب) و پوچی (کار لغو) آن حکایت می‌کند.

^۵ پیامبر صلی الله علیه و آله : بِالْعَدْلِ قَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ. «آسمان‌ها و زمین، با عدالت، پا برجا می‌مانند». عوالی اللآلی، ج ۴، ص ۱۰۳

تصویر ۹: ورودی دهلیز مانند، تنگ و تاریک و کالبد بی هویت و صلب در طرح جدید مسجد

مأخذ: Fluid Motion Architects , (2008-2012)

در سنت معماری و شهرسازی اصیل دوران اسلامی، برجسته‌ترین و شاخص‌ترین نمای خارجی مسجد، ورودیهای آنها است، زیرا ساختمان برای ورود انسان است و باید جذاب، باشکوه و میهمان پذیر باشد، در معماری دوران اسلامی، ورودیهای مساجد، مانند طاق نصرتی از، نمازگزاران استقبال می‌کنند و با حفظ حریم خود از فضای بیرون، با وضوح، استحکام، آرامش و امنیت، مؤمنین را به فضاهای داخلی دعوت می‌نمایند (نمونه ای از این نوع ورودی در تصویر شماره ۱۰ قابل مشاهده می باشد).

تصویر ۱۰: سر درب ورودی مسجد امام - اصفهان
(طاق نصرتی برای ورود نیایش گران)
مأخذ سایت Wikimedia

۵-۶- با بررسی آنچه از نمای بیرونی ساختمان و نقشه های موجود، دریافت می‌شود، کوچکترین نمادی، آرایه ای، عنصری که مشخص نماید این کالبد به چه منظوری ساخته شده است، قابل مشاهده نیست. گویی در شهر انسانهای گنگ، بی خبر، بی معنا و هدف، بدون جهت و غایت، در شهر حیوانات قدم می‌زنند. انحنایی که در سقف، جای گنبد نشسته است، به جای عمامه مسلمانان که سر انسان را برجسته و شاخص می‌نماید، شبیه کلاه بسیار کوچکی است، که یهودیان در پشت سرهای خود سنجاق می‌کنند. در معماری اصیل دوران اسلامی، کالبد خارجی هر ساختمان، تجلی عملکرد انسانی و درونی آن است، شهر گفتمان و تعاملی صادقانه، صمیمانه، روشن، با معنا و شعور با انسانها برقرار می‌کند، ساختمانها، نقاب بر چهره ندارند، مجموع ساختمان‌های یک شهر، همچون هنر و معماری آفرینش، همه عناصر آن آیه و نشانه هویت درونی خود و هویت نظام احسن، تکاملی، وحدت بخش و غایت مدار هستند. معماری و شهرسازی دوران اسلامی مانند معماری آفرینش نه تنها نیازهای مادی (حسی - غریزی) انسانها را تأمین می‌نماید، بلکه رشد معنوی و روحی انسانها را نیز، با هنر معنا گرای خود، بستر سازی می‌کند. به طور مثال گنبد نماد وحدت، درونگرایی، سیر در انفس و خودسازی در مفهوم عبادت اسلامی است و منارهای سر برآورده، با هندسه دایره خود، نماد برونگرایی، دعوت از همه مخاطبین و نماد جامعه سازی در مفهوم عبادت از منظر اسلامی است.

۵-۷- پیکر خارجی بنا، سنگین، بسته، خاموش، غریب و شبیه نهنگ به گل نشسته و فاقد حیات است، این ساختمان بر خلاف سنت معماری و شهرسازی دوران اسلامی، نه تنها هیچگونه تعامل هم افزا و مکمل با ساختمان تأثر شهر و سایر ساختمانها و به

خصوص محیط طبیعی و سرسبز پارک ایجاد نمی نماید، بلکه عنصری اضافی، مزاحم، بیگانه و متروک به نظر می‌رسد که باید آنرا حذف نمود (یادآوری می‌نماید که طرح قبلی برای هماهنگی بیشتر با تأثر شهر و پارک دانشجو، مورد براندازی قرار گرفته بود). مساجد در فرهنگ و تمدن اسلامی، خانه های خدا و خانه های قیام معنوی و روحانی انسانها هستند و باید تجلی گاه اسماء و صفات جمال و جلال الهی باشند. مساجد دوران اسلامی، همچون قلبی پنبند، مادری مهربان، پدري با عظمت، همه اجزاء و عناصر معماری شهر را در آغوش می‌گیرند و پناهگاه جذاب و امن انسانها می‌شوند. نه عنصری مطرود، سربسته، خودکامه و جسدی در خود غرق شده.

تصویر ۱۱ : حجم خارجی طرح جدید مسجد (پیکری است نا مأنوس و غریبه، جدا شده از بافت و تحمیل شده به آن) مأخذ: آرشيو نگارنده

۸-۵- آنچه از نقشه های موجود و قابل دسترس می‌توان دریافت، نشان می‌دهد که طرح ارائه شده فاقد بهره برداری از تجربیات عظیم معماری دوران اسلامی ایران است. معماری سنتی ما، هماهنگ با شرایط محیطی و اقلیمی است، در حالی که طرح جدید فاقد پیش بینی تهویه های مطبوع و طبیعی (شمالی - جنوبی) و از کف به سقف و فاقد بهره برداری کافی از نور طبیعی و مناسب است، در مجموع فضاهای عملکردی و نیز سازه بنا، با حجم و کالبد بنا هم آهنگ و هم آوا نیستند و بر یکدیگر تحمیل شده اند و نیازها و عملکردهای متنوع و ضروری یک مسجد مرکز شهری، تأمین نشده است؛ ساختمانی است بسیار پرهزینه در ایجاد و نگهداری و بهره برداری، از نظر دستاوردهای جدید جهانی در علوم تجربی و مهندسی ساختمان در زمان معاصر، یعنی معیارهای مهندسی ارزش و معماری پایدار، این ساختمان کاملاً غیر علمی، غیر مهندسی، بسیار پرهزینه و فاقد ارزش‌های پایدار در معماری و در ارتباط با محیط شهری و محیط زیست است. از آنجا که این ساختمان نیمه کاره بوده و به نقشه های اجرائی آن نیز دسترسی نبوده است و اجازه ورود به کارگاه نیز میسر نشد، به همین اجمال بسنده می‌نمایم.

۶- دلایل ایجاد این نوع ضایعه های تأسّف بار در بعضی از ساختمانهای ملی و دولتی:

۱- ۶- تغییر غیر علمی و غیر منطقی امور با تغییر مدیران:

رقابت غیر اخلاقی مدیران و مسولین اداری، اجرایی دولتی با برنامه و کار های مدیران قبلی، بدون رعایت مصالح اجتماعی و بیت المال و بدون رعایت حقوق مادی و معنوی مهندسان مشاور و بر خورد با آنها از مواضع غیر علمی و غیر حقوقی و قدرت مندانه، باعث تصمیمات زیانبار و تلف کردن نیروها و امکانات شده و می شود. ایمان بدون عمل کارساز نیست، باید حکمت عملی و اخلاق حرفه‌ای را به همه سطوح آموزش داد و از همه اقشار مطالبه نمود.

۲- ۶- تقلید برخی از کارگزاران آموزشی و پژوهشی از فرهنگ و تمدن انحرافی غرب:

آنچنانکه طراح جدید مسجد می گوید، برخی از اساتید دانشگاه و مسولین با سابقه میراث فرهنگی، به مدت چند ماه به ایشان مشورت داده و در نهایت کار ایشان را تأیید نموده اند. به نظر میرسد مشکل اساسی از فضاهای آموزشی و پژوهشی آغاز می شود یعنی رویکرد ترجمه ای، خودباختگی و تقلید از فرهنگ غربی در روش‌ها و محتوای درسی مشکل اصلی است.

با کمال تأسف باید گفت بعضی از اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها دچار جهل مرکب شده اند، نه فرهنگ معاصر غرب و رویکردهای انحرافی آن را درست می‌شناسند و نه فرهنگ عمیق اسلامی را (و نه می‌دانند که نمی‌دانند). بحث تحول و ارتقاء علوم انسانی مطرح شده از طرف مقام معظم رهبری را، به خصوص در مباحث میان دانشی نظیر رشته های هنری، معماری و شهر سازی، باید بسیار جدی گرفت و با اصلاح سرفصل دروس، ایجاد منابع و محتواهای درسی، مبتنی بر فرهنگ اصیل اسلامی و بر گزاری کار گاه‌های دانش افزایی، رویکرد ترجمه و تقلید از فرهنگ و تمدن انحرافی غرب را به صورت بنیادی از مراکز آموزشی و پژوهشی، دگرگون کرد. فاجعه از اینجا آغاز می‌شود که مسولین مربوطه، دو واحد درسی " حکمت هنر اسلامی " را که می‌توانست مبنای تحول سایر دروس باشد، از درس اصلی به درس اختیاری تبدیل نموده اند. و عملاً باعث حذف این درس بنیادی و نظری شده‌اند و در بعد عملی نیز اکثر دانشکده‌ها، حتی طراحی یک مسجد یا فضای مذهبی زیاتی را به دانشجویان ارائه نمی‌نمایند. باید حکمت نظری و حکمت عملی اسلام را در محتوای دروس و روش‌های طراحی جاری ساخت و بر اساس آن‌ها فرایندهای معماری و شهرسازی را ارزیابی نمود.

۳-۶- سپردن مدیریت ها به افراد غیر متخصص و غیر متعهد.

شهرداری تهران، برای توسعه و اجرای ساختمان‌های فرهنگی و هنری، شرکتی را ایجاد نموده که معلوم نیست خصوصی است یا دولتی، در این نوع شرکتها معلوم نیست بر اساس چه ضابطه و قانونی افراد انتخاب میشوند و حقوق و مزایا می‌گیرند، کارها براساس چه معیاری به کدام مهندسان مشاور و پیمانکاران سپرده می‌شود...؛ بدیهی است در چنین فضایی، احتمال هر نوع سوء استفاده و سوء مدیریت و ضرر و زیان به بیت المال، قابل پیش بینی است. برای نمونه بنده از مدیر آن زمان شرکت فوق، که اظهار نظرهای کاملاً غیر کار شناسانه در طراحی اولیه مسجد ولیعصر (ع) می نمود، سوال کردم تخصص شما چیست؟ در پاسخ بنده فرمودند: بنده از زمانیکه در شهرداری حضور دارم، به اکثر پایتخت‌های کشورهای غربی مسافرت نموده ام و آثار آنها را دیده ام!

با این سابقه آموزشی، پژوهشی، تجربی و هنری، ایشان مدیریت شرکتی را تا این اواخر داشته اند که در حدود ۲۰ سال گذشته بزرگترین ساختمانهای فرهنگی، هنری و مذهبی تهران را که صدها میلیارد تومان هزینه آنها شده است، به هر نحو که اراده نموده اند اجرا کرده اند. تصور میکنم بیان واقعیت فوق، پیش بینی هر نوع فاجعه مادی و معنوی را در اقدامات و ساختمانهای انجام شده محتمل می نماید. در حالیکه از ابتدای انقلاب تا امروز همه مسئولین نظام، رعایت دو بعد تفکیک ناپذیر تخصص و تعهد را در انتخاب مدیران اکیداً توصیه نموده اند. در حال حاضر متأسفانه اکثر مدیران دولتی و ملی، که در حوزه‌های معماری و شهرسازی کشور فعالیت می‌نمایند، نه تخصص معماری دارند و نه تخصص شهر سازی؛ باید شعار شایسته سالاری مبتنی بر تعهد و تخصص را در سطح کشور، به صورت جدیدی تحقق‌پذیر نمود.

۴-۶- لزوم نظارت جدی، نهادهای مسؤل بر طرح‌ها و اجرای آن‌ها:

نهادهای مسؤل در حوزه های مختلف و از جمله ساختمانهای مذهبی نظیر سازمان رسیدگی به امور مساجد سازمان اوقاف، وزارت راه و شهرسازی، شورای عالی معماری و شهرسازی و سازمان نظام مهندسی کشور، باید از طریق قوانین و سازماندهی مناسب در انتخاب مشاورین، تأیید نقشه‌ها و نظارت بر اجرای صحیح آن حضور جدی تر و مؤثر تری داشته باشند.

با توجه به شرایط موجود آموزشی در دانشگاه ها و تهاجم بی امان رسانه‌ای و تبلیغاتی فرهنگ غربی (بخصوص برای دانشجویان) لازم است نظام مهندسی همانگونه که ابعاد علمی فارغ التحصیلان را مورد آزمون قرار می دهد، ابعاد فرهنگی و هنری آنها را نیز (بخصوص در مورد ساختمان‌های مذهبی) مورد آزمون تخصصی قرار دهد تا در آینده شاهد آثار نابجا و ناشایست نباشیم. لازم است تا با اصلاح سرفصل دروس دانشگاهی و تألیف منابع و کتب اصیل اسلامی، از طریق اساتید ذیصلاح برای فارغ‌التحصیلان و مهندسان مشاور قدیم و جدید و کارشناسان و مدیران اجرایی نهادهای مربوطه، کارگاه های دانش افزایی و جلسات مباحثه و آزاد اندیشی برقرار نمود.

۵-۶- شناخت جایگاه و شأن اعضاء شوراهای اسلامی شهر و روستا:

جایگاه شوراهای اسلامی شهر و روستا هنوز برای مردم عزیز ما شناخته شده نیست. عناصر اصلی شوراهای شهر یا مستقیماً باید دارای تحصیلاتی در رشته‌های معماری و شهرسازی باشند و یا به نحو غیر مستقیم، از طریق رشته‌های دیگر با مباحث معماری، شهرسازی، عمران، مدیریت شهری، محیط زیست و مباحث فرهنگی - اجتماعی در شهراسلامی، آشنایی کامل داشته باشند و در عین حال در عمل نیز با تقوی و متعهد باشند تا در انتخاب شهرداران (به دور از جریان‌های سیاسی و منافع شخصی) کسی را انتخاب کنند که مظهر تخصص در حوزه معماری و شهرسازی بوده و در عمل متعهد به ارزشهای اخلاقی، علمی، حقوقی و فرهنگی باشد و صرفاً رویکرد اقتصادی و یا تبلیغاتی نداشته باشد.

۶-۶- متأسفانه بسیاری از مدیران و تصمیم گیران ما، تفاوت گرایش معماری و شهرسازی را با گرایش‌های مهندسی نظیر عمران، مکانیک، برق و غیره نمی دانند. معماران و شهرسازان به کل رشته معماری و شهرسازی، و جهت و غایت انسانی آن توجه دارند و به همین دلیل باید احاطه کلی و نقش مدیریت به مجموعه تخصص‌های جزئی نظیر عمران و مکانیک و برق و غیره، که هر کدام جزئی از رشته‌های فوق را سامان می‌دهند داشته باشند، به همین دلیل واژه معماری در زبان انگلیسی (architect) به مفهوم رئیس سازنده‌ها است. متأسفانه در کشور ما اغلب مدیران مربوط به معماری و شهرسازی، فارغ التحصیل رشته‌های عمران و مکانیک و برق هستند، که باید اصلاح شود.

۶-۷- لزوم رابطه متقابل، عالمانه و متعهدانه دانشگاه‌ها با مراکز قانونگزاری، برنامه ریزی و اجرایی:

متأسفانه اکثر رساله‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی و طرح‌های تحقیقاتی ملی و دولتی و مقالات به اصطلاح علمی پژوهشی، از بعد مسأله محور بودن، ضرورت و اولویت موضوع، روش تحقیق در مباحث میان دانشی (نظیر معماری و شهرسازی) و منابع و مراجع ذی صلاح، با نیازهای واقعی کشور و رویکرد فرهنگ و تمدن عمیق و اسلامی ما همراهی و هماهنگی ندارد. رابطه نهاد‌های دانشگاهی با مراکز قانون سازی، برنامه ریزی و اجرایی، نهادینه و ساماندهی شده نیست. اشکال از دو طرف است، هم آموزش و پژوهش دانشگاه‌ها، اغلب کار بردی و در خدمت نیازهای کشور نیست و هم مراکز برنامه ریزی اجرایی، اهمیت لازم را به کار علمی تحقیقاتی نمی دهند. برای نمونه شهرداری تهران در نیاوران، مرکزی را برای کارهای پژوهشی انتخاب و تعدادی از اساتید حوزه و دانشگاه، از جمله اینجانب را برای شرکت در جلسات دعوت نمودند. در جلسه دوم به مسؤل مربوطه عرض کردم که با این مباحث پراکنده و بدون برنامه‌ی منسجم و موضوع مشخص، مشکلی از شهرداری و شهر تهران حل نخواهد شد. مسؤل مربوطه فرمودند، مسؤلین به ما گفته‌اند، شما به مسائل اجرایی کاری نداشته باشید، به سوی پارک نیاوران بنشینید و در باره هرچه می خواهید بحث کنید (امکانات مالی و مادی هم که بصورت کافی در اختیار شما هست)؛ بنده با اعتراض جلسه را ترک نمودم.

باید رابطه‌ای مستحکم و منسجم بین دانشگاه‌ها، اساتید متخصص و متعهد و ذیصلاح و مراکز قانون‌گزاری، برنامه ریزی و اجرایی برقرار شود تا فرهنگ و تمدنی در شأن اسلام و ایران را تحقق پذیر نماییم.

۶-۸- تذکری دوستانه به دانشجویان و فارغ التحصیلان رشته‌های هنری و معماری و شهرسازی:

به جوانان و فارغ التحصیلان جویای نام و شهرت باید گفت اولاً از منظر اسلامی، لباس شهرت، یعنی انجام کارهای عجیب و غریب برای شهرت طلبی و مشهور شدن، حرام است. تشبه به کفار، یعنی تقلید از آثار بیگانه و مغایر ارزشهای الهی و اسلامی نیز، حرام است و باید از تقلید سبک‌های منحرف غربی، جداً اجتناب نمود.

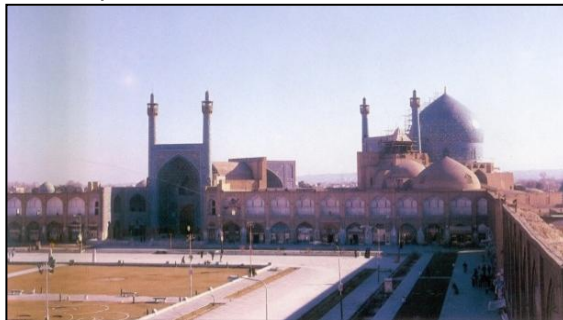
ثانیاً از آنجا که هستی‌شناسی معاصر غرب با محروم نمودن خود از کلام الهی و معصومین(س)، شناختی مادی و حسی - غریزی به انسان دارد و با غفلت از فطرت روحی، الهی و بالقوه او، انسان را در جبر غرایز حیوانی خود تعریف میکند، بنابراین از منظر معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی دچار شکاکیت و نسبی‌گرایی شده است. یعنی در حوزه زیبایی‌شناسی و فلسفه هنر، دچار

بی معیاری، نسبی گرایی و متغیر و ناپایدار دانستن ارزش‌ها، اصالتها و معیارهای حسن شناسی شده است. با اصالت بخشیدن به بعد بالفعل و حیوانی انسان‌ها، عملاً فلسفه هنر و سبک‌های هنری آن‌ها به دلیل همین آثار هنری، تجلی صفات حیوانی انسان، نظیر (غضب و شهوت) و حداکثر کارهای بیهوده (لغو) و بازی و بازیگوشی با فرمها و اشکال (لهو و لعب) شده است. این رویکرد ضد تکاملی موجب ایجاد سبک‌هایی پوچ‌گرا (نیهیلیسم)، هرج و مرج طلب (آنارشسیسم) و زشت‌گرا (اگیلینسیسم) و ظاهر پرستی (فورمالیسم)، در آثار هنری و معماری و شهرسازی شده است.

از منظر اسلامی، این رویکردها، نوعی بت‌سازی و بت‌پرستی است. در صورتیکه اسلام، انسان را علاوه بر بعد مادی و حیوانی، دارای فطرت الهی میداند این فطرت‌گرایی ذاتی به صفات حسن الهی دارد و یکصد صفت حسن خداوند در قرآن، جامع و مانع‌ترین معیارهای زیبا شناسی و فلسفه هنر را برای ما تشریح نموده است. نظام آفرینش نیز که احسن التقویم است، تجلی همین صفات بوده و همه اجزا و عناصر آن، آیه و نشانه این حقیقت، بینش آفرین و تکامل بخش اند. در جمهوری اسلامی ایران با این همه منابع معتبر، اصیل و عمیق و وجود تمدن عظیم دوران اسلامی، از خود و خودی بیگانه بودن و مقلد فرهنگ و تمدن در حال اضمحلال غرب شدن خسران بزرگ و جبران‌ناپذیری است. کسانی که از پیامبران الهی قهر نمایند، دچار وساوس شیطانی و شیطان پرستی شده و در دام رسانه‌های صهیونیستی، فراماسونری و سبک‌های تولیدی آن‌ها می‌غلطند.

این حدیث امام علی(ع) را باید به عنوان سلوک دانشجویی، همواره در نظر داشت که می‌فرماید: «مردم سه دسته اند، دانشمند الهی، و آموزنده‌ای بر راه رستگاری، و پشه‌های دست‌خوش، باد و طوفان و همیشه سرگردان، که به دنبال هر سر و صدایی می‌روند. و با وزش هر بادی حرکت می‌کنند؛ نه از روشنایی دانش نور گرفتند، و نه به پناهگاه استواری پناه گرفتند»^۶. ما لاقلاً می‌توانیم دانشجویان راه نجات باشیم.

هفت شهر عشق را عطار گشت ما هنوز اندر خم یک کوچه‌ایم

آیا فرهنگ و تمدنی که نیايشگاه‌های بی‌بدیل و اصیل و مجموعه‌هایی حیرت‌انگیزی نظیر میدان نقش جهان اصفهان را به جهان عرضه نموده است، باید مقلد غرب باشد!!؟
تصویر ۱۲: نمای شمالی مسجد امام - اصفهان
مأخذ: آرشیو شخصی نگارنده

منابع و ماخذ:

سایتها، نهج البلاغه، مطالعات طرح اول.... عوای الثالی، امالی شیخ طوسی و ... مثنوی

نقره کار ۱۳۹۱، تحقیق‌پذیری

نقره کار ۱۳۸۸، درآمدی بر هویت اسلامی در معماری و شهرسازی.

^۶ امام علی علیه السلام فرمودند: «الْأَسُّ ثَلَاثَةٌ: فَعَالِمٌ رَبَّانِيٌّ وَ مُتَعَلِّمٌ عَلَى سَبِيلِ نَجَاةٍ وَ هَمَّجٌ رَعَاةِ أَتْبَاعٍ كُلِّ نَاعِيٍّ يَمِيلُونَ مَعَهُ كُلِّ رِيحٍ لَمْ يَسْتَضِيئُوا بِنُورِ الْعِلْمِ وَ لَمْ يَلْجِئُوا إِلَى رُكْنٍ وَتَيْقٍ». نهج البلاغه، قصار ۱۴۷.